

ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΕΙΝΑΙ ΠΑΡΟΝ

- Διαδικασίες επανάληψης-

Ντένυ Πάνιτς

Η ρήση του W. Faulkner «το παρελθόν δεν πεθαίνει ποτέ, δεν είναι καν παρελθόν» αφορά και σε κάποιες περιπτώσεις ασθενών μας, όπου η θορυβώδης κίνηση της ενόρμησης καταστροφής διαφαίνεται μέσα από τους επίμονους ψυχαναγκασμούς επανάληψης που επιβάλλονται στην ψυχική τους λειτουργία. Η εν λόγω μορφή επανάληψης, η οποία δρα επέκεινα της αρχής της ευχαρίστησης, συνδέεται με πρώιμες τραυματικές εμπειρίες της σχέσης με το πρωτογενές αντικείμενο. Το υποκείμενο ζει κοιτάζοντας το παρόν αλλά και το μέλλον μέσα από το πρίσμα του παρελθόντος. Στη θέση των αναμνήσεων εμφανίζονται εκφορτίσεις στην πράξη, επαναλήψεις μιας στερεοτυπικής αντιγραφής -«επαναλήψεις που επιδιώκουν να ξαναβρούν το ταυτόσημο ή το όμοιο»- που αγνοούν τον χρόνο και τον χώρο προέλευσής τους (De M'Uzan 1969). Τα διαδοχικά χρονικά φαινόμενα, εν προκειμένω οι εμπειρίες που ανήκουν σε έναν άλλον χρόνο και συντελούν στην αίσθηση της αλλαγής (δια-χρονία), συμπυκνώνονται στον ενεστώτα χρόνο (συ(v)-χρονία). Το παλαιό και το επίκαιρο μοιάζει να συντελείται από κοινού και να παγιώνεται εις βάρος του εφήμερου. Ο χρόνος φαίνεται να παγώνει καθώς καταργείται η διαχρονία και κυριαρχεί η συγχρονία. Ο Winnicott εκφράζει επίσης, εν παρόδω, στην εργασία του ο «Φόβος κατάρρευσης» (1974) την άποψη για τον χρόνο που βρίσκεται σε «α-κινήσια». Περιγράφει ότι το άγχος μελλοντικής κατάρρευσης του ασθενή εδράζεται σε μια εμπειρία που συνέβη στο παρελθόν, σ' έναν χρόνο όπου δεν υπήρχε «Εγώ» για να βιώσει την κατάρρευση.

Σύμφωνα με τις παραπάνω απόψεις, το πρώιμο τραύμα ή/και η ψυχική κατάρρευση βρίσκεται επέκεινα της δυνατότητας αναπαράστασης πράγματος και λέξης. Είναι αυτό που δεν έχει ακόμη αναπαρασταθεί, το μη αναπαρασταθέν ή το ελλιπώς αναπαρασταθέν. Στον ψυχισμό οι σωματικές αυτές διεγέρσεις είναι απροσδιόριστες, δρουν σε περιοχές του ασυνείδητου συστήματος οι οποίες στερούνται οργάνωσης και περιεχομένου. Στον τόπο αυτό, που ορίζεται ως μη-δυναμικό ασυνείδητο, φαίνεται ως εάν ο χρόνος να έχει τεθεί εκτός λειτουργίας. Εντούτοις δημιουργούνται κάποιες πρώιμες εγγραφές οι οποίες είναι κυρίως σωματικές και συνδέονται με ίχνη αισθητηριακά και αντιληπτικά.

Στις ψυχικές οργανώσεις που λειτουργούν σε πιο νευρωτικό επίπεδο ο χρόνος γίνεται αντιληπτός από τα στοιχεία της ρυθμικής κίνησης και της αλλαγής. Έτσι, για το σύστημα «συνειδητό» ο χρόνος είναι η αντίληψη της ροής του παρελθόντος, παρόντος

και μέλλοντος, ενώ στο ασυνείδητο επικρατεί η α-χρονικότητα –όπου δεν υπάρχει διάταξη στο χρόνο- η ροή είναι κυκλική, περιοδική και επαναληπτική.

Είναι ενδιαφέρον ότι η αντίληψη για την κυκλικότητα του Χρόνου υπήρχε ήδη στους Αρχαίους Έλληνες. Ο Πλάτωνας αναφέρεται στην κίνηση και τη μη γραμμικότητα του χρόνου και ο Αριστοτέλης θεωρούσε ότι ο χρόνος λειτουργούσε ως μέτρο. Στην ελληνική μυθολογία συναντάμε μια διαφοροποίηση των μορφών του χρόνου μέσα από την προσωποποίηση δύο θεών: του «Χρόνου» και του «Καιρού». Ο Χρόνος λειτουργεί γραμμικά, κινείται με καθορισμένο τρόπο, χωρίς βαθμό ελευθερίας, από το παρελθόν στο παρόν. Μπορεί να μετρηθεί και να ποσοτικοποιηθεί. Ο Καιρός δεν υπόκειται σε έλεγχο. Είναι κυκλικός, αλλάζει κατεύθυνση και δεν γνωρίζει όρια.

Στην αναλυτική κλινική εργαζόμαστε στο «μεθύστερο» (Nachträglichkeit), το οποίο αναδεικνύει τις δύο κατευθύνσεις του χρόνου, την προϊούσα και την παλίνδρομη κίνηση. Ακόμη και εάν μια από τις δύο επικρατεί σε δεδομένες στιγμές, υπάρχει η δυνατότητα ταλάντωσης μεταξύ των ψυχικών συστημάτων (συνειδητό-ασυνείδητο-προσυνειδητό). Στις περιπτώσεις όμως των μη νευρωτικών οργανώσεων, όπως στις παθολογικές μορφές διαδικασιών επανάληψης, ο χρόνος και ο χώρος προέλευσης τους αγνοείται. Η κατάργηση της χρονικότητας (temporality) συνδέεται με έναν βαθμό απόμειξης των εννομήσεων. Βρισκόμαστε λοιπόν αντιμέτωποι όχι μόνον με ψυχικά στοιχεία που έχουν απωθηθεί αλλά και με κενά, διχοτομήσεις, αποεπενδύσεις, περάσματα στην πράξη, κ.α. Κατά τη διάρκεια της ανάλυσης, οι προσπάθειες των ψυχικών μετασχηματισμών συναντούν δυνάμεις που αντιτίθεται σθεναρά σε κάθε προϊούσα κίνηση. Τότε η εργασία του αρνητικού, των κατασκευών και της μορφοποίησης με την επικουρία της αντιμεταβίβασής μας, είναι οι τεχνικές που έχουμε στη διάθεσή μας προκειμένου να αποκτήσουμε κάποια πρόσβαση στην περιοχή του μη-δυναμικού ασυνειδήτου. Με τις τεχνικές αυτές γίνεται εφικτή η σταδιακή απόδοση νοήματος και η αναπαράσταση μη αναπαρασταθέντων εμπειριών.

Κάποιες κλινικές βινιέτες από την ψυχαναλυτική εργασία με μια αναλυόμενη θα αναδείξουν τις διαδικασίες επανάληψης κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης και λοχείας και την «απαίτηση για αναπαράσταση» (Aisenstein, 1991) του μη- ή/ και ελλιπώς αναπαρασταθέντος, το οποίο συνδέονταν με το τραύμα της χρονικής περιόδου του πρώιμου συναισθηματικού δεσμού. Θα παρουσιαστούν κάποιες στιγμές της εργασίας επί και στη μεταβίβαση- αντιμεταβίβαση, η οποία υπήρξε έντονη και επώδυνη καθώς η κεντρομόλος δύναμη που ασκούσε το ά-χρονο του τραύματος, οδηγούσε σε μονοπάτια επαναλήψεων μιας εμπειρίας του όμοιου. Η αναλύτρια αναζητούσε ένα σταθερό, μη ολισθηρό έδαφος της ενόρμησης της ζωής, που θα επέτρεπε τη σύζευξη των δύο εννομήσεων έναντι της ελεύθερης δράσης της ενόρμησης θανάτου ή επίσης την συνδρομή της ενόρμησης θανάτου για την επίτευξη της υποκειμενοποίησης της ασθενούς. Η νοηματοδότηση των πράξεων/ εκδραματίσεων εκτός και εντός της ανάλυσης, επέτρεψε τη σταδιακή εργασία μορφοποίησης που είχε ως στόχο την ένταξη των τραυματικών εμπειριών στον αναπαραστατικό ιστό της αναλυόμενης και τη διακοπή της οδύνης του καταναγκασμού επανάληψης.